

Op 26 september organiseerde de initiatiefnemers van de pilot Kunst op Recept een bijeenkomst voor professionals in het sociaal en medisch domein. Prof. dr. Roelof Hortulanus is gespecialiseerd in vraagstukken die gaan over welzijn en de woon- en leefomgeving. Hij hield een interessante voordracht die je hier samengevat kunt teruglezen.

Bedenkingen in de zaal (en bij jou als lezer?)

De pilot Kunst op Recept is gestart in 2015 en behoorlijk vernieuwend. Inherent aan die vernieuwing zijn vragen, zorgen en bedenkingen. Roelof Hortulanus zette de vier meest gehoorde op een rij:

- Een recept? Gaan ze iets voorschrijven dan?
- Kunst als panacee voor gezondheidsproblemen?
- Hoe gaan ze dat aantonen?
- Dat krijg je toch nooit gefinancierd in regulier beleid?

Wie is Roelof Hortulanus?

In zijn voordracht is Roelof Hortulanus realistisch over de pilot Kunst op Recept. Het beschrijft de meerwaarde en hordes die nog genomen moeten worden. Voordat we zijn voordracht uit de doeken doen, geven we 9 goede redenen om hem als spreker te vragen voor de bijeenkomst:

1. Hij bekleedde als bijzonder hoogleraar de leerstoel 'Sociale interventies en lokaal sociaal beleid' van de Universiteit voor Humanistiek.
2. Daarnaast was hij directeur van het Landelijk Expertisecentrum Sociale Interventie (LESI) en
3. één van de kerndocenten van de Academische Masteropleiding Sociale Interventie. Vanuit die positie adviseerde hij
4. MOvactor en de gemeente Nieuwegein bij het aanscherpen van effectief welzijnsbeleid. Op initiatief van de vermogensfondsen RCOAK en Sluyterman van Loo en het LKCA (landelijk kennisinstituut cultuureducatie en amateurkunst), onderzoekt hij
5. de betekenis van kunst in het leven van mensen.
6. Mede dankzij Roelof Hortulanus sloten twee ministeries, enkele fondsen en twee directeuren-generaal (OCenW en VWS) een convenant over het verbinden van kunst aan positieve gezondheid. Tenslotte is Roelof Hortulanus is auteur van
7. diverse boeken* en
8. het Beleidskader Welzijn Nieuwegein, met onder andere meedoen, diversiteit, vergrijzing, nieuwe kwetsbaarheden als aandachtspunten. En dan vergeten we nog te zeggen dat hij redactielid is van het wetenschappelijk tijdschrift *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*. Dat maakt
- 9.

KUNST OP RECEPT: Pretenties van een nieuw initiatief

Wat zijn de voornaamste redenen om tijd, geld en energie te steken in Kunst op Recept?

- Vanwege het toenemende bewijs dat passieve en actieve kunstbeoefening effect hebben op het cognitief en emotioneel functioneren van de mens. Kijk naar muziek en dans bij mensen met dementie, autisme of een depressie.
- Kwetsbaar zijn behoort niet het enige aspect van iemands identiteit te zijn. Zou een culturele interventie ter bevordering van de positieve gezondheid, goed kunnen werken?
- Zowel maatschappelijk als wetenschappelijk is er discussie over het *begrip gezondheid*** . We zijn toe aan een verbreding waarin aandacht is voor 6 facetten:
  - 1) mentale gezondheid (concentreren, vrolijk zijn, jezelf accepteren, gevoel van controle)
  - 2) lichamelijke gezondheid (pijn, conditie, bewegen)
  - 3) dagelijks functioneren (zorgen voor jezelf, je grenzen kennen)
  - 4) sociaal-maatschappelijk meedoen (sociale contacten, steun ervaren, erbij horen, interesse hebben)
  - 5) zingeving (wat belangrijk is in het leven; idealen, levenslust, vertrouwen, leren, artistieke ambitie)
  - 6) kwaliteit van leven (genieten, lekker in je vel zitten, je veilig voelen, rondkomen)

Wat deze vernieuwende pilot zo uitdagend maakt...

- We vergrijzen > de psychosociale problemen bij mensen nemen toe, veel mensen ervaren lichamelijke beperkingen. Aandacht voor toenemende medische zorg, stijgende kosten, nadruk op healthy living via beweging en voeding.
- De beeldvorming werkt ook niet direct mee (kunst en gezondheid, nut en noodzaak) > kunst is luxe en alleen voor een minderheid geschikt.
- De effecten voor het individu zijn niet zo makkelijk registreerbaar.
- De effecten voor de samenleving moeten ook nog bepaald worden (gezondheidswinst, onderlinge informele steun, sociaal leefklimaat). We zijn natuurlijk wel geïnteresseerd, maar we houden vast aan direct resultaat (de 'fix' samenleving), in plaats van het leggen van een voedingsbodem, het attent zijn op positieve spin-off en het belang van aandacht in relatie tot de effecten voor de samenleving.

Drie aandachtsvelden

Roelof Hortulanus merkt op dat bij veel initiatieven (van andere organisaties) de aanpak te smal is. Ja, er wordt gekeken naar de meerwaarde van het individu. In ons geval de mensen waar de interventies van Kunst op Recept voor worden ontwikkeld. Naast aandacht voor de betekenis van **kunstparticipatie en kunstbeoefening voor het individu**, vraagt de hoogleraar daarom tevens aandacht voor de **professionele werkers** en het **beleid van organisaties**. Wanneer die drie aandachtsvelden samenkomen, ontstaat een veelbelovend krachtenveld.

1 - DE MENS-PERSOONLIJK

Kijkend naar de betekenis van kunst in het persoonlijk leven van mensen...

- Kunst kan fungeren als katalysator van emoties bij life events en verlieservaringen.
- Kunst beoefenen kan bijdragen aan zingeving, zelfacceptatie, greep op het bestaan, iets autonooms hebben, een mentaal doel verwezenlijken, positieve relaties aangaan en of lichamelijk meer energie hebben.
- Kunst beoefenen kan intrinsieke behoeften vervullen, zoals willen leren, een ambitie vervullen, naar buiten treden, trots zijn op een eigen prestatie.
- Samen kunst beoefenen betekent ergens bij horen, samen iets realiseren en tot je recht komen. Kunstbeoefening is dan tegelijkertijd een middel en een doel op zich.

Actief met kunst bezig zijn raakt waar het 'echt om gaat'

Kunstbeoefening verbindt de diepere lagen van het bestaan met eigenwaarde en het aanboren en benutten van talenten. Het kan worden ervaren als een vorm van ontplooiing, een uitdaging: je kunt erdoor geraakt worden. Maar ook minder hoogdravend: kunst als compenserend mechanisme: beter accepteren van lichamelijke klachten via sterkere psychologische weerbaarheid, beter sociaal functioneren of kunst als afleiding van dagelijkse besognes.

- Kunst kan zingeving, gezondheid, persoonlijke interesse en sociaal contact als belangrijke domeinen van welzijn met elkaar verbinden.
- Kunst verbindt kwetsbaarheid en kracht in de mens. Zie de eerder beschreven brede definitie van gezondheid.

2 - DE PROFESSIONELE WERKER

intermediairs, zoals gezondheidswerkers, welzijnswerkers en kunstbegeleiders

Kijkend naar de verschillende betekenissen die kunst voor mensen kan hebben, dan...

- is een onderscheid tussen Kunst Sociaal, Kunst maakt beter en Kunst preventief zinnig
- is een focus op mensen met psychosociale kwetsbaarheid begrijpelijk
- het aansluiten op belangstelling, vermogen en vaardigheden erg belangrijk

Aanvoelen en inspelen op ontvankelijkheid

De drie genoemde punten vragen om inzicht in de ontvankelijkheid van de potentiële deelnemers. Alleen als mensen zelf gemotiveerd zijn, heeft deelnemen aan een interventie zin. Met andere woorden, wat maakt dat mensen openstaan voor Kunst op Recept?

- vroegere ervaring(en)
- sluimerende motivatie
- beïnvloeders in de eigen omgeving
- ergens (persoonlijk) toe uitgenodigd worden
- gevoelens van onzekerheid

Interessante vragen zijn dan:

- * Welke competenties zijn er bij professionals in de gezondheidszorg (praktijkondersteuner, thuiszorg, wijkverpleging, ggz-werker, ouderenverzorger)?
- * Welke competenties zijn er bij welzijnswerkers?
- * Welke competenties zijn er bij begeleiders uit de kunstwereld?
- * Worden die competenties bepaald door beschikbare tijd, toegekende beslisruimte en opleiding of gaat het om persoonlijke affiniteit en vermogen?
- * Wat is er geleerd van Welzijn op Recept en wat hebben zij specifiek te bieden aan Kunst op Recept?
- * Is algemeen pedagogisch inzicht voldoende of moet er daarnaast ook gevoel zijn voor kwetsbaarheid, ontvankelijkheid en verschillende betekenissen van kunst voor mensen?

3 - HET BELEID VAN ORGANISATIES (EN BETROKKEN PARTIJEN)

Kijkend naar de meerwaarde voor de gemeentelijke overheid (die voor een pilot als Kunst op Recept een belangrijke, stimulerende organisatie is)...

Passend binnen cultuurbeleid

- Kunst raakt meer en meer gedemocratiseerd (doorbreekt toegeschreven publieke en al dan niet geïnternaliseerde elitaire beelden), kunst is niet zo kostbaar en kunst is ambachtelijk en gericht op doen
- Kunst en een breed cultureel klimaat van een moderne gemeente: de gemeente heeft een palet van professionele cultureel leven, amateurkunstbeoefening, vrijwilligers in de kunst, en informele verbanden rond kunst

Passend binnen Wmo-beleid

- Kunst als existentieel proces (becoming individual) en onderdeel van levenskunst raakt de bijdrage aan kwaliteit van leven.
- Kunst als vorm van preventie in de WMO (participatie- en ondersteuningswet), zoals kunst als buffer bij life events (veerkracht) en de rol van kunst bij het versterken van informele netwerken

Passend binnen participatiebeleid

- Kunst bevordert diversiteit op een natuurlijke en positieve manier

Naast de gemeentelijke overheid zijn er nog veel meer partijen...

HET KRACHTENVELD van betrokken organisatie en partijen

Ook veel andere betrokken partijen dienen hun bijdrage te leveren. Veel partijen maakt samenwerking ingewikkeld. Zie iedereen maar eens mee te krijgen in het bereiken van een gezamenlijk doel, maar een groot krachtenveld biedt ook kansen, omdat er meer potentiële trekkers en financiers zijn. Het krachtenveld wordt beïnvloed door:

- beelden en ontoereikende kennis
- drukte en onzekerheid
- het verlangen naar effectiviteit
- regels en protocollen
- de eis om maatwerk te leveren
- talloze kunstvormen en goed bedoelde initiatieven
- soms eisende, soms ontvankelijke, soms teleurgestelde burgers, consumenten, cliënten

Wat we (nog) moeten doorbreken om van Kunst op Recept een succes te maken

- onzekerheid van gemeenten over zinvol preventief en ondersteunend beleid
- drukte en isolement van huisartsen
- gesegmenteerde kennis van professionele gezondheidswerkers
- niet toegesneden aanbod van professionele kunstenaars
- activiteiten aanbod en de rol van welzijnsinstellingen
- onzekerheid van zorgverzekeraars over het rendement van investeren in kunstparticipatie
- onzekerheid van zorginstellingen over de aandacht voor kunst en cultuur in het dagelijks leven van bewoners in een intramurale setting of cliënten thuis

Gelukkig is beschreven hoe we als netwerk het beste kunnen handelen

Daarom is de uitgewerkte samenwerking van verschillende werelden en logica's bij Kunst op Recept zo perspectiefvol. Ze houdt rekening met de verschillende invalshoeken van organisaties en biedt een concrete handleiding hoe als netwerk van partijen te handelen.

Dus laten we niet in de volgende valkuilen wandelen...

Samenwerken betekent dat de wereld van de gezondheidszorg, de kunst en het welzijn samenkomen en dan liggen bekende risico's van experimenten op de loer:

- er is maar één echte trekker
- er is maar één specifieke hulpbron (accommodatie, financiering)
- er is sprake van toevallige of selectieve werving
- er is veel bevlogenheid zonder organisatorisch inzicht, financiële inbedding of samenwerkingsexpertise
- er is weinig reflectie op de werkingskracht en de belemmeringen van kunstinitiatieven

Kunst op Recept houdt daar rekening mee: ze koppelt een nieuwe zienswijze aan een nieuwe werkwijze met toegedeelde verantwoordelijkheden en financieringsbronnen en een gezamenlijk commitment. Kunst op Recept heeft daarmee aandacht voor de noodzakelijke borging van het project.

Slotopmerkingen

Roelof Hortulanus onderstreept dat Kunst op Recept momenteel verkeert in de zogenaamde tussenfase. Er zijn - tot nu toe - ervaringen met drie pilots. Wat er nog nodig is, zijn mensen die het project verder uitrollen om er zo een duurzaam succes van te maken. Ter afsluiting geeft hij enkele adviezen:

- * Vergeet niet dat het stimuleren van kunstparticipatie en kunstbeoefening in feite een waarde in zichzelf is.
  - * Reken niet alleen af in cijfers en statistiek, maar ook in verhalen (succesvol, neutraal en niet werkend) en met logboeken, die inzichtelijk maken wat werkzame en belemmerende factoren zijn in de pilots.
  - * Sta stil bij het belang van persoonlijk inzicht en een uitnodigende houding in het verwijsp proces van gezondheidswerkers, welzijnswerkers, kunstbegeleiders.
  - * Sta (in de toekomst) ook eens stil bij een omgekeerde beweging: community building, waarbij de talenten van mensen in informele verbanden binnen wooncomplexen en in buurten, die informeel andere dingen doet, die kunnen benut voor het stimuleren van kunstbeoefening en cultuurparticipatie. Kan kor zich ook op richten in een later stadium.
  - * Twijfels zijn alleen weg te nemen door het met focus te proberen, te leren en te verbeteren:
- De Kom Stadstheater en Kunstencentrum, de gezondheidscentra De Roerdomp en Geynwijs, en het LKCA (landelijk kennisinstituut cultuureducatie en amateurkunst) roepen daarom op om het project te omarmen met opbouwende vragen en de ambitie om er een succes van te maken.

Bronvermelding

* R.P. Hortulanus, M. Jonkers en D Stuyvers (2012) - Kunstbeoefening met ambitie: naar een lokaal stimulerings- en faciliteringsprogramma voor kunstbeoefening door ouderen (Utrecht: LESI)

** M. Huber et. al. (2016) - Towards a patient-centered operationalisation of the new dynamic concept of health: a mixed method study (BMJ Open 2016 5 3010091)